

# FILOSOFIA CONȘTIINȚEI ȘI ȘTIINȚELE COGNITIVE

Concepția, coordonarea, redactarea  
volumului și definitivarea  
traducerilor

Angela Botez și Bogdan M. Popescu



Cartea Românească  
2002

## Conștiință de stare și conștiință tranzitivă\*

David M. Rosenthal

### Abstract

The term 'conscious' applies to three distinct phenomena, which to some extent occur independently. Creatures may be conscious or not; they may be conscious of things; and their mental states may or may not be conscious. Drawing these distinctions helps establish that mental states of every kind sometimes occur without being conscious. It also helps explain consciousness, since no mental state is conscious unless one is conscious of being in that state. And arguably we are conscious of our conscious states by having noninferential higher-order thoughts about those states. This explanation works as well for qualitative states as for intentional states.



1. Când vorbim despre conștiință atât în contextele uzuale, cât și în contextele științifice avem în mod obișnuit în vedere trei fenomene distincte. Întrucât aceste trei fenomene apar simultan în timpul stării de trezie a oamenilor, s-ar putea trece cu vederea peste faptul că sunt fenomene distincte, dar dacă ținem cont de varietatea cazurilor posibile atunci vedem că aceste trei fenomene nu apar întotdeauna simultan, iar diferența dintre ele se dovedește crucială pentru scopurile noastre teoretice.

Cel mai general fenomen pe care îl numim conștiință este o proprietate a ființelor. A fi conștient în acest sens înseamnă aproximativ starea opusă somnului sau KO-ului. Spunem că o persoană sau un animal este conștient dacă este treaz și dacă cel puțin unele din sistemele lui senzoriale au o receptivitate normală pentru starea de

\* Acest articol rezumă argumentul lui Rosenthal din lucrarea "Consciousness: Three Explanatory Models". Articolul se află pe web și poate fi consultat on-line la adresa: <http://web.gc.cuny.edu/cogsci/sctc.htm>.

trezie. În caz contrar, spunem că este inconștient. Convenim să numim aceasta proprietate *conștiință a ființelor*.

Există un alt doilea fenomen pentru care folosim titulatura de *conștiință* și pe care îl descriem în termeni care sunt în aparență relaționali. Când o ființă primește senzații de la un obiect sau gândește ceva despre un obiect, spunem că acea ființă este conștientă de obiectul ei. O descriere completă a faptului de a fi conștient în raport cu un obiect implică întotdeauna precizarea obiectului conștiinței, așa că pare firesc să numim această proprietate *conștiință tranzitivă*.

A treia proprietate pe care o numim conștiință diferă de prima prin aceea că nu este o proprietate a ființelor, și de cea de a doua prin aceea că nu este descrisă în termenii unui obiect sau ai unei proprietăți distincte de care suntem conștienți. În mod uzual, se face distincția între stările mentale care sunt conștiente și cele care nu sunt conștiente. Deși multe din stările mentale despre care vorbim în contextele cotidiene sunt stări mentale conștiente, se admite că ne putem găsi și în stări mentale care nu sunt conștiente, iar proprietatea de a fi conștient de prezența unor anumite stări mentale și de absența altora este o proprietate distinctă atât de conștiința ființelor, cât și de conștiința tranzitivă. Chiar și aceia care, urmându-l pe Descartes<sup>1</sup>, neagă că ar exista stări mentale care să nu fie conștiente, au nevoie de această accepțiune a termenului „conștiință” atunci când pretind că toate stările mentale sunt conștiente. Deoarece această a treia proprietate este doar o proprietate a stărilor mentale, este util să fie numită *conștiință de stare*.

Cel puțin în cazul oamenilor, conștiința de stare apare în două forme distincte. Când o stare mentală este conștientă, cineva este conștient de ea într-un anumit fel și într-un anumit grad, cu toate că, de obicei, această stare mentală nu este conștientizată prin focalizare sau atenție. Din când în când însă, ne focalizăm în mod deliberat pe o stare sau alta a conștiinței. Când o stare mentală devine conștientă prin atenție și în mod deliberat, putem descrie starea respectivă ca fiind *introspectiv conștientă*. Când o stare nu este conștientă prin introspecție, ci când suntem conștienți de ea într-un mod accidental și nesupravegheat, caracteristic stărilor normale ale conștiinței, spunem că starea este *conștientă neintrospectiv*.

2. Înțelesul cunoscutei teze carteziene conform căreia mentalul și conștiința coincid se schimbă în funcție de sensul dat cuvântului „conștiință”. Teza este mult mai plauzibilă atunci când vorbim de conștiința tranzitivă. A fi conștient în mod tranzitiv de ceva înseamnă a fi într-o stare mentală care reprezintă acel lucru. Mai mult, putem susține că și reciproca este adevărată. Este evident că atunci când avem gânduri despre unele lucruri, suntem conștienți în mod tranzitiv de acele lucruri<sup>2</sup>. Stările senzoriale, precum durerile și senzațiile perceptivă reprezintă de asemenea calități și proprietăți ale propriului

mediu fizic sau ale propriului corp. Mai mult, toate stările mentale sunt fie intenționale, fie senzoriale astfel încât faptul de a fi într-o stare mentală este adeseori suficient pentru a fi conștient în mod tranzitiv de ceva.

Cu celelalte două fenomene pe care le numim conștiință, lucrurile stau altfel. Este clar că mentalul nu coincide cu conștiința ființelor. Faptul că o ființă este conștientă în sensul conștiinței ființelor este suficient pentru ca ea să fie într-o stare mentală, întrucât conștiința ființei implică faptul că sistemele senzoriale ale ființei sunt receptivă. Dar ființele adesea îndeplinesc funcții mentale chiar și atunci când nu sunt conștiente, ca de pildă în cazul în care dorm și visează.

În mod similar, conștiința de stare este suficientă pentru funcționarea mentalului, dar nu și necesară. Se recunoaște în general că stările intenționale pot apărea fără a fi conștiente. Multe din rezultatele clinice și experimentale ne furnizează temeuri solide pentru a afirma că există atât credințe, cât și dorințe care nu sunt conștiente. Aproape întreaga speculație din științele cogniției postulează o gamă largă de stări intenționale care nu sunt conștiente<sup>3</sup>. Există fără îndoială multe situații în viața de zi cu zi care ne fac să presupunem la nivel pre-teoretic că oamenii sunt în stări intenționale pe care ei sincer ar nega că le posedă, și care nu sunt prin urmare conștiente.

Sunt mai mulți teoreticienii care cred că stările intenționale pot să nu fie conștiente, decât cei care cred că stările senzoriale pot să nu fie conștiente. În orice caz, există motive întemeiate care ne fac să susținem că și stările senzoriale ar putea să nu fie conștiente. În percepțiile subliminale și în vizualul periferic, dar și în anumite fenomene disociative ca acelea care apar în cazurile de orbire<sup>4</sup>, subiecții se angajează în modele particulare de comportament și relatează manifestări mentale specifice. Aceste comportamente și manifestări mentale sunt foarte apropiate de cele care ar apărea dacă subiecții ar avea senzații conștiente cu anumite proprietăți calitative specifice. Așadar, chiar dacă subiecții neagă că ar avea astfel de senzații conștiente, ei sunt evident în stări care joacă multe din rolurile cauzale care ar fi jucate de anumite stări senzoriale conștiente. Prin urmare, este normal să conchidem că stările în care se află acești subiecți sunt de fapt stări senzoriale care nu sunt conștiente<sup>5</sup>.

Chiar și situațiile cotidiene ne furnizează temeuri pentru această concluzie. Este evident că de multe din senzațiile noastre corporale nu suntem conștienți tot timpul. De pildă, anumite dureri care au o intensitate moderată par să scape frecvent fluxului conștiinței pentru perioade semnificative de timp, mai ales când altceva ne distrage atenția. Câteodată putem să rămânem conștienți atât de durere, cât și de motivul care ne distrage atenția, dar alături încetăm cu totul să fim conștienți de durere.

Teoretic se poate argumenta că atunci când o durere se află în afara fluxului conștiinței acea durere nu mai există, și să se nege în același fel că vizualul periferic, percepțiile subliminale și orbirea implică apariția unor stări senzoriale. Dar în afara vreunui motiv întemeiat pentru a pune la îndoială astfel de afirmații, a face acest lucru ar însemna doar reinterpretarea datelor în sprijinul susținerii tezei că mentalul și conștiința sunt echivalente. În plus, este greu de imaginat în ce ar consta un raționament care nu s-ar baza pe faptul că o astfel de concluzie este acceptată fără a fi pusă la îndoială.

Se face de multe ori observația că stările mentale sunt conștiente doar în cazul în care există un mod de a fi pentru cineva în cadrul lor<sup>6</sup>. Și uneori se consideră că această corelație susține ideea că stările senzoriale nu pot apărea fără să fie conștiente. Se pune întrebarea cum ar putea o stare să aibă proprietăți calitative fără ca cineva să se afle în acea stare? Acest argument presupune faptul că cititorul acceptă concluzia ca fiind dinainte demonstrată. Când o stare senzorială este conștientă, fără îndoială, cineva este în acea stare, deoarece când o stare senzorială este conștientă suntem conștienți de acea stare și deci suntem conștienți de câteva din proprietățile ei calitative. Dar când o stare mentală nu este conștientă, noi nu suntem în nici un fel conștienți că suntem în acea stare. Întrucât nu suntem conștienți de acea stare sau de vreuna dintre proprietățile ei distincte, nu va exista nici un mod de a fi pentru cineva în acea stare. A fi conștient, în sensul conștiinței de stare, de stări senzoriale înseamnă același lucru cu a exista un mod de a fi pentru cineva în acele stări, dar asta nu demonstrează că stările senzoriale sunt întotdeauna stări conștiente.

De asemenea, nu există nici un motiv să ne gândim că stările senzoriale pot avea proprietăți calitative doar atunci când aceste stări sunt conștiente, deci atunci când cineva se poate afla în ele. Proprietățile calitative ale stărilor senzoriale sunt proprietățile care disting aceste stări: proprietățile în virtutea cărora ele seamănă și diferă una de alta și nu există nici un motiv a priori să credem că aceste proprietăți distincte apar doar atunci când suntem conștienți în vreun fel de stările lor.

Există într-adevăr un motiv întemeiat să susținem teza opusă. Deoarece stările senzoriale ale conștiinței aparțin mai multor categorii diferite, simplul fapt de a fi conștienți de ele nu poate determina cărei categorii aparțin. Ceea ce determină apartenența unei stări senzoriale la o categorie sunt așadar doar proprietățile ei calitative, independent de conștiința de stare. Acest lucru ne oferă temeiul să susținem că aceste proprietăți distinctive sunt independente de conștiința de stare.

Ned Block a arătat în unele dintre lucrările lui că ne putem afla într-o anumită stare senzorială chiar dacă nu avem acces mental la acea stare. Block distinge două tipuri de conștiință: conștiință fenomenală și conștiință de acces. O stare este conștientă fenomenal dacă cineva se

poate afla în acea stare; iar o stare este conștientă prin acces când e disponibilă ca subiect al unei relatări verbale, în gândirea abstractă sau în planificarea rațională. Block pretinde că anumite stări, de pildă stările reprimare, pot fi conștiente fenomenal fără să fie conștiente în sensul conștiinței de acces<sup>7</sup>.

E neclar însă motivul pentru care Block crede că cineva se poate găsi într-o anumită stare mentală dacă acea stare este reprimată, cel puțin dacă starea este reprimată suficient de mult astfel încât să nu fie deloc conștientă în sensul conștiinței de acces. Dacă o stare nu poate fi conștientă prin conștiința de acces, atunci nu suntem în nici un fel conștienți în mod tranzitiv de acea stare. Și cum poate exista o asemenea stare în care este posibil să ne aflăm fără să fim conștienți în nici un fel de acest lucru? Doar conștiința de acces, așa cum a definit-o Block, corespunde noțiunii de conștiință de stare explicată mai sus<sup>8</sup> și, prin urmare, nu avem nici un motiv să credem că stările senzoriale nu pot apărea fără să fie conștiente.

3. Deosebirea celor trei fenomene pe care le numim conștiință este folositoare și datorită faptului că ne permite să vedem cu claritate unde coincid și unde nu coincid mentalul și conștiința. Dar este și mai importantă pentru explicarea conștiinței. În particular, prin separarea, ca fenomene distincte, a conștiinței de stare de conștiința tranzitivă, putem identifica cele trei strategii standard folosite de obicei pentru explicarea conștiinței de stare, adică pentru a explica cum trebuie să fie o stare mentală pentru a fi conștientă.

Există o legătură importantă, doar amintită mai sus, între conștiința de stare și conștiința tranzitivă. Dacă nu suntem conștienți în mod tranzitiv că ne aflăm într-o anumită stare mentală, atunci acea stare nu are proprietatea conștiinței de stare<sup>9</sup>. Conștiința de stare a unei stări implică conștiința tranzitivă a aceleiași stări. Implicația inversă este falsă pentru că nu e suficient ca o stare mentală a cuiva să fie tranzitiv conștientă pentru ca ea să fie conștientă în sensul conștiinței de stare. Implicația este corectă doar atunci când suntem tranzitiv conștienți de propriile noastre stări mentale.

O constrângere asupra felului în care suntem tranzitiv conștienți de stările noastre mentale conștiente este aceea că, în mod intuitiv, conștiința noastră tranzitivă a lor *pare* să fie nemediată, adică nimic nu pare să medieze între starea mentală propriu zisă și conștiința noastră tranzitivă a ei. Dar asta nu înseamnă, bineînțeles, că nu mediază nimic între ele. Nimic nu pare, dintr-un punct de vedere subiectiv, să medieze între obiectele fizice care ne înconjoară și propriile noastre experiențe vizuale ale acelor obiecte; cu toate că știm că există o astfel de mediere. În mod similar, este posibil ca o procesare mentală complexă să medieze între stările noastre mentale conștiente și conștiința noastră tranzitivă a acelor stări, în ciuda punctului de vedere subiectiv că o atare mediere nu există. O explicație satisfăcătoare a conștiinței de

stare trebuie să cuprindă și această problemă. Trebuie spus dacă există mediere, și dacă da, trebuie explicat de ce modul în care suntem conștienți tranzitiv de stările noastre conștiente pare să fie nemediat.

Înainte de a formula o explicație trebuie să ne întrebăm care este mecanismul care servește la conștientizarea tranzitivă a propriilor noastre stări mentale. O posibilitate este că mecanismul care este responsabil pentru tranzitivitatea conștientă a stărilor mentale conștiente să fie operativ și atunci când devenim tranzitiv conștienți de alte lucruri. Există două moduri în care aceasta poate avea loc deoarece, cum am arătat mai sus, există două moduri în care suntem tranzitiv conștienți de alte lucruri decât stările mentale. Dacă cineva are un gând despre un lucru este suficient ca acel cineva să fie tranzitiv conștient de acel lucru, iar dacă avem o senzație a ceva de asemenea ne face conștienți de acel obiect sau calitate. Dacă oricare dintre aceste mecanisme ar fi operativ în conștiința tranzitivă a stărilor noastre mentale conștiente, atunci conștiința tranzitivă a acestor stări mentale ar fi datorată altcuiva decât stărilor însele. Stările mentale n-ar fi niciodată, prin ele însele, conștiente; ele ar deveni conștiente doar când am deveni tranzitiv conștienți de ele prin intermediul unuia sau altuia dintre aceste mecanisme externe.

Dacă, pe de altă parte, nici unul dintre aceste mecanisme n-ar fi responsabil de conștiința tranzitivă a stărilor noastre conștiente, atunci această conștiință tranzitivă ar fi diferită de la caz la caz. Deci ar trebui să existe un mod de a fi conștienți tranzitiv care apare doar când suntem conștienți în mod tranzitiv de propriile noastre stări conștiente. În plus, orice mecanism extern stărilor noastre conștiente care ne face conștienți tranzitiv de acele stări va fi după câte se pare un caz special al capacității noastre de a avea gânduri despre acele stări sau de a avea senzații ale lor. Este greu de imaginat care alt mecanism extern ar putea fi responsabil de acest lucru. Așa că dacă am fi conștienți tranzitiv de stările noastre conștiente într-un mod special, unic pentru fiecare stare în parte, acest tip de conștiință tranzitivă va fi intrinsec stărilor mentale de care suntem conștienți<sup>10</sup>.

Prin urmare, există trei mecanisme care ar putea fi responsabile de tranzitivitatea conștientă a unei stări mentale conștiente: putem avea o senzație a acelei stări, putem avea un gând despre ea, sau conștiința tranzitivă poate fi internă stării înseși<sup>11</sup>. Care dintre aceste trei ipoteze furnizează cea mai bună explicație a modului în care suntem conștienți tranzitiv de stările noastre conștiente?

Mulți teoreticieni ar opta fie pentru un mecanism senzorial, fie pentru ipoteza potrivit căreia conștiința tranzitivă relevantă este intrinsecă stărilor noastre conștiente. A doua ipoteză pare mai atrăgătoare. La urma urmei, nu suntem conștienți de nimic extrinsec acelor stări în virtutea căruia am putea fi conștienți în mod tranzitiv de ele. Dar această tentație este înșelătoare; faptul că nu suntem

conștienți de existența unui mecanism nu ne dă dreptul să spunem că nu există nici un mecanism! Din punct de vedere subiectiv nu suntem conștienți de mecanismele care deservește procesul vizualității sau experiența durerii, deși știm cu siguranță că ele există.

Este neclar care sunt rezultatele experimentale și teoretice care ar putea susține ipoteza după care conștiința tranzitivă a stărilor conștiente este intrinsecă acelor stări. Orice descoperire relevantă ar fi compatibilă atât cu ipoteza că conștiința noastră tranzitivă este intrinsecă stărilor noastre conștiente, cât și cu ipoteza că este extrinsecă lor. În plus, există avantaje teoretice pentru a considera că această conștiință tranzitivă este extrinsecă. De exemplu, unele stări mentale apar uneori conștient, altele nu, acest lucru întâmplându-se atât cu stări senzoriale ca durerile de cap, cât și cu stări intenționale cum sunt dorințele. Este greu de văzut cum putem explica acest lucru dacă conștiința tranzitivă a stărilor noastre conștiente ar fi o proprietate intrinsecă a acelor stări.

Dacă modelul intrinsec nu funcționează ce putem spune despre modelul senzorial? Un motiv pentru care această ipoteză e ispititoare este acela că ea poate explica proprietățile calitative conștiente pe care stările noastre senzoriale conștiente le manifestă. Poate că stările noastre senzoriale conștiente moștenesc aceste proprietăți calitative de la procesele senzoriale de ordin superior prin intermediul cărora suntem conștienți tranzitiv de stările noastre senzoriale conștiente. Dar această explicație nu funcționează; ea doar amână problema calităților senzoriale conștiente, pentru că tot ne-ar rămâne de explicat proprietățile calitative pe care le manifestă acele procese senzoriale de nivel înalt.

Totodată, teoreticienii au găsit tentant și modelul senzorial întrucât se crede că modelul ne-ar permite să explicăm de ce conștiința tranzitivă a stărilor noastre conștiente pare nemediată. Percepțiile noastre despre lucrurile care ne înconjoară par nemediate așa că, dacă un proces senzorial oarecare este responsabil pentru conștiința tranzitivă a stărilor noastre senzoriale, modul nemediat prin care suntem conștienți de aceste stări ar fi doar un caz special al nemediatului percepției. Dar subliniez din nou că avantajul este doar unul iluzoriu pentru că, așa cum am arătat, percepția nu este realmente nemediată, ci doar pare așa dintr-un punct de vedere subiectiv, și deci nu este cazul să apelăm la nemediatul aparent al percepției obișnuite pentru a explica de ce conștiința tranzitivă a stărilor noastre conștiente pare a fi nemediată. Ne pare a fi nemediată doar pentru că nu suntem conștienți de mecanismul de mediere. Nu suntem conștienți de procesele mentale care ar putea media cu adevărat între stările noastre conștiente și conștiința noastră tranzitivă a lor.

4. Rămâne un singur model explicativ: ipoteza HOT. Suntem conștienți de stările noastre mentale conștiente în virtutea gândurilor ne

care le avem despre aceste stări. Când o stare mentală este conștientă, suntem tranzitiv conștienți că suntem în acea stare și HOT-ul care o însoțește va fi un gând al cărui efect este că ne vom afla în acea stare mentală. Pentru că aceste gânduri sunt despre alte stări mentale, este convenabil să le numim gânduri de nivel mai înalt (*higher-order thoughts* - HOTs).

În starea normală de trezie desigur nu suntem conștienți că am avea astfel de gânduri. Dar așa cum am arătat, avem multe stări intenționale de care nu suntem conștienți în nici un fel. Mai mult, ipoteza HOT face predicția că de obicei nu suntem conștienți de HOT-urile noastre; doar dacă am avea gânduri de al treilea nivel despre ele, aceste HOT-uri ar deveni gânduri conștiente, și este rațional să presupunem că asemenea gânduri de al treilea nivel sunt relativ rare.

Faptul că aceste HOT-uri nu sunt de obicei gânduri conștiente se potrivește bine cu distincția făcută mai devreme între stări de conștiință obișnuite, neintrospective și cazul mult mai neobișnuit în care stările noastre mentale sunt introspectiv conștiente. Când stările noastre mentale sunt conștiente, dar nu introspectiv, nu percepem nici un HOT acompaniator, dar când ne direcționăm în mod conștient gândurile către una sau alta din stările noastre conștiente, HOT-urile pe care le avem despre stările supuse observației devin gânduri conștiente, iar stările supuse examinării sunt atunci stări conștiente introspective. Conștiința introspectivă este un caz special al conștiinței de stare în care HOT-urile noastre sunt ele însele stări conștiente.

Ce putem spune despre posibilitatea de a ne afla în stările senzoriale conștiente? Poate ipoteza HOT să explice proprietățile calitative ale stărilor senzoriale conștiente pe care le avem? Așa cum am arătat deja, proprietățile calitative care aparțin senzațiilor corporale și perceptive sunt proprietățile distinctive ale acestor senzații. Ele nu sunt doar proprietăți prin intermediul cărora distingem în mod introspectiv între senzații de diferite tipuri; sunt proprietăți în virtutea cărora senzațiile diferă în mod real una de alta. Senzațiile nu-și schimbă categoria atunci când devin sau încetează să fie conștiente, așa că ele au aceleași proprietăți distinctive indiferent că sunt sau nu conștiente. Cu toate acestea, când suntem conștienți de a fi în acele stări, aceste calități par cumva „să se clarifice”. S-ar putea ca această „clarificare” să fie datorată doar faptului că avem gânduri despre acele stări? Problema este că intuitiv nu e evident de ce dacă avem un gând despre o anumită stare senzorială ar trebui că acea stare să aibă experiența calitativă conștientă caracteristică stărilor senzoriale conștiente. Dacă avem astfel de gânduri și nu ajungem la acest rezultat ar trebui să renunțăm la ipoteza HOT.

Am arătat în altă parte că avem motive întemeiate să credem că ceea ce face ca să existe un mod de a fi pentru noi într-o stare senzorială oarecare este faptul că avem gânduri despre acea stare

senzorială. În rezumat, discriminările introspective pe care le facem între stările noastre senzoriale sunt mult mai clare atunci când suntem înarmați cu concepte mai clare. Conceptele pe care le avem fac diferența între ceea ce înseamnă a fi într-o anumită stare senzorială. Putem explica cel mai bine de ce conceptele fac diferența a ceea ce înseamnă să te afli într-o anumită stare senzorială referindu-ne la HOT-urile care reprezintă acea stare. După câte se pare, HOT-urile sunt cele care ne fac să spunem că suntem într-o anumită stare senzorială.

Acest argument este suficient pentru a observa că explicațiile alternative disponibile sunt mai puțin în măsură să ne ajute în rezolvarea problemei. Modelul senzorial este circular: putem explica modul caracteristic în care stările senzoriale „se clarifică” apelând la proprietățile calitative implicate în perceperea de nivel înalt a acelor stări doar dacă putem explica deja ce înseamnă pentru aceste calități de nivel înalt să fie „clarificate”. Ar fi o alegere și mai puțin fericită să susținem despre conștiința tranzitivă a stărilor noastre conștiente că este o proprietate intrinsecă a acelor stări. A apăra această ipoteză înseamnă a afirma pur și simplu că este intrinsec stărilor de conștiință că ele sunt conștiente. Ipotezele intrinsecaliste nu ne oferă nici o explicație a ceea ce pot fi acele stări.

Așa cum am arătat mai devreme, celelalte două ipoteze se confruntă cu alte dificultăți, pe care ipoteza HOT le ocolește. Putem conchide că, în prezent, ipoteza cea mai promițătoare pentru a explica natura stărilor de conștiință este ipoteza HOT.

## Note

<sup>1</sup> De exemplu, „Nu putem avea nici un gând de care să nu fim conștienți atunci când îl avem” (*Fourth Replies, Oeuvres de Descartes*, ed. Charles Adam și Paul Tannery [Paris: J. Vrin, 1964-1975] VII, 246); iar „cuvântul 'gând' se aplică la tot ceea ce există în noi astfel încât suntem imediat conștienți de acel lucru” (*Oeuvres VII*, 160; traducere - D.M.R.).

<sup>2</sup> Acest lucru s-ar putea să nu se poată susține despre toate tipurile de stări intenționale, de pildă, pentru stările intenționale care implică și alte atitudini mentale decât aceea de a gândi că ceva este așa cum este. Dacă, de exemplu, cineva se întreabă dacă un scaun este aici, sau se îndoiește, sau nu crede că este, poate că a fi în aceste stări intenționale nu este suficient pentru ca cineva să fie conștient în vreun fel de acel scaun.

<sup>3</sup> John R. Searle a argumentat că „nu avem altă noțiune de inconstient cu excepția aceleia care ar putea fi potențial conștientă” *The Rediscovery of the Mind*, Cambridge, Mass.: MIT Press, 1992, p. 152). Așa că, potrivit lui Searle, când descriem ceva ca fiind o stare

intențională care nu este conștientă, vrem doar să descriem o stare somatică ce are capacitatea cauzală de a produce o stare intențională conștientă (p. 160). Am argumentat în altă parte împotriva acestei afirmații ("On Being Accessible to Consciousness", *The Behavioral and Brain Sciences*: XIII, 4 [decembrie 1990], pp. 621-622). Aici voi observa doar că există o interpretare mai modestă a afirmației că mentalul neconștient este în mod potențial conștient, care afirmă doar că fiecare stare mentală neconștientă este o instanță a unui tip de stare mentală care ar putea avea instanțe conștiente. Această interpretare este mai potrivită decât teza lui Searle despre conștiința potențială, indiferent câtă plauzibilitate intuitivă ar avea ea. A se vedea, de asemenea, și "Consciousness, Explanatory Inversion, and Cognitive Science", *The Behavioral and Brain Sciences* 13, 4 [1990]: 585-696 și "Who is Computing with the Brain?", *The Behavioral and Brain Sciences* 13, 4 [1990]: 632-642).

<sup>4</sup> A se vedea Lawrence Weiskrantz, *Blindsight*, Oxford: Oxford University Press, 1986, și "Outlooks for Blindsight: Explicit Methodologies for Implicit Processes", The Ferrier Lecture, 1989, *Proceedings of the Royal Society B* 239 (1990): 247-278.

<sup>5</sup> Pentru o prezentare mai detaliată; a se vedea lucrarea mea "The Independence of Consciousness and Sensory Quality", în *Consciousness: Philosophical Issues*, 1, 1991, ed. Enrique Villanueva (Atascadero, California: Ridgeview Publishing Company, 1991), pp. 15-36.

<sup>6</sup> Vezi Thomas Nagel, "What Is It Like to Be a Bat?", *The Philosophical Review* LXXXIII, 4 (octombrie 1974): 435-450.

<sup>7</sup> A se vedea recenzia făcută de Ned Block cărții lui Daniel C. Dennett, "Consciousness Explained" în *The Journal of Philosophy* XC, 4 (aprilie 1993): 181-193, p. 184, a se vedea, de asemenea, și "Begging the Question against Phenomenal Consciousness", *The Behavioral and Brain Sciences* 15, 2 (iunie 1992): 205-206; "Consciousness and Accessibility", *The Behavioral and Brain Sciences* XIII, 4 (decembrie 1990): 596-598; și pentru o abordare mai detaliată "On a Confusion about a Function of Consciousness".

<sup>8</sup> Acest lucru sugerează că Block poate avea în minte o interpretare mai slabă a ceea ce înțelege prin a te afla într-o anumită stare mentală. Este crucial pentru exemplele lui de stări care au conștiință fenomenală, dar cărora le lipsește conștiința de acces, că nu se poate concepe nici o stare senzorială căreia să-i lipsească conștiința fenomenală (a se vedea, de exemplu, recenzia făcută lui Dennett, p. 184). Așa că poate tot ceea ce Block vrea să spună prin faptul de a fi într-o stare senzorială este că acea stare are anumite proprietăți calitative distinctive. Insistența lui Block pe independența conștiinței fenomenale și a celei de acces s-ar reduce atunci doar la afirmația pentru care argumentez și eu, și anume că stările senzoriale pot avea proprietăți calitative fără să fie conștientizate prin conștiința de stare.

<sup>9</sup> Atât Searle cât și Fred Dretske au contestat acest lucru. Potrivit lui Searle este imposibil să observăm sau să ne reprezentăm mental propriile experiențe conștiente. Când ne reprezentăm lucrurile la nivel mental, pretinde el, lucrurile pe care ni le reprezentăm trebuie să fie obiective din punct de vedere ontologic. Dar, potrivit lui Searle, stările conștiente sunt din punct de vedere ontologic subiective, așa că nu le putem reprezenta la nivel mental (*Rediscovery*, p. 99; cf. pp. 87-100, de la 137 și de la 144) și, prin urmare, nu putem fi în mod tranzitiv conștienți de ele. Deoarece distincția lui Searle între a fi ontologic subiectiv și obiectiv este dificil de înțeles, totuși, este neclar la ce se reduce subiectivitatea ontologică (a se vedea, de exemplu, Nagel, "The Mind Wins!", recenzia făcută lucrării lui John Searle, *The Rediscovery of the Mind* în *The New York Review of Books* XL, 5 [martie 4, 1993]: 37-41, pp. 39-40). Este neclar totodată dacă acest argument este bine întemeiat și chiar la ce se reduce mai exact concluzia lui. Fred Dretske argumentează că de obicei nu suntem conștienți în mod tranzitiv de stările conștiinței noastre ("Conscious Experience", *Mind* 102, 406 [aprilie 1993]: 263-283, îndeosebi 272-275). Nu voi trata aici argumentul lui Dretske, dar este bine să fie avută în vedere sugestia lui: conștiința unei stări înseamnă conștiința ei tranzitivă (280-281). E probabil, deci, ca noțiunea de stare mentală conștientă a lui Dretske să fie în mod semnificativ mai slabă decât noțiunea de conștiință de stare discutată aici.

<sup>10</sup> Prin „proprietate intrinsecă” înțeleg o proprietate pe care o stare o are prin ea însăși și nu în virtutea faptului că se află într-o relație cu altceva.

<sup>11</sup> Pentru o discuție mai detaliată despre distincția dintre cele trei moduri de a explica conștiința de stare, a se vedea lucrarea mea "Higher-Order Thoughts and the Appendage Theory of Consciousness", *Philosophical Psychology*, VI, 2 (1993), pp. 155-167, și lucrarea "Explaining Consciousness".

**Traducere de Eduard Barbu**